

ЮУМЭНЭЙ НЭРЫН БИИ БОЛОЛГО

Буряад хэлэндэ юумэнэй нэрэнүүд 4 аргаар бии болодог:

1. Морфологическа арга. Залгабариин хүсөөр шэнэ юумэнэй нэрэнүүд бии болоно. *Жэшээ: Хонин-хонишон, ан-ангуушан г.м.*

2. Синтаксическа арга. Хоёр гү, али хэдэн үгэнүүдээр алибаа юумэ нэрлэнэ. *Жэшээ: эхэ эсэгэ, уржадэр, агууехэ г.м.*

3. Фонетическэ арга. Үгэнүүдэй абяануудай һэлгэгдэхэдэ шэнэ удхатай үгэ бии болоно. *э//а гэр-гар, а//у даха-духа г.м.*

4. Лексическэ арга. Нэгэ үгын нэрээр адлишаан ондоо юумэ нэрлэхэ арга болоно. *Жэшээ: шубуунай уурхай- ашагта малтамалай уурхай, гэрэл (наранай) – гэрэл (шэл, толи) г.м.*

Юумэнэй нэрын бии бололго

	Залгабари (суффикс)	Жэшээ
1. Юумэнэй нэрэнээ	-шан -лан -са	<i>загаһашан, хонишон, малшан сабшалан дүрсэ</i>
2. Үйлэ үгэнөө	-гша -лта -са -л -аан -г -дол -ри -лга -мжо -мта	<i>хурагша сохилто, хүгжэлтэ, хүнгэлэлтэ ойлгосо, ябаса, хараса танил, гомдол, хэблэл намаржаан, хабаржаан, хусалдаан зураг, бэшэг, зориг байдал, оёдол, гүйдэл, ябадал унтари, хэбтэри зорилго, барилга ойлгомжо, туһаламжа баримта</i>
3. Тэмдэгэй нэрэнээ	-гшан -тан	<i>улаагшан, эрезгшэн, борогшон сагаантан, улаантан</i>
4. Дайбар үгэнөө	-хи	<i>дээрэхинь, хойнохинь</i>

Ээ-өө аялгануудыг зүб бэшлэгэ

Ү → өө

ҮҮ → ээ|

Үгэ соо -ЭЭ, -ЭЙ залгалтануудыг зүб бэшлэгэ

Дүрим	Иимэ залгалта бэшэхэ	Жэшээ
1. Асуудалнуудаарнь, удхаарнь илгаруулжа, хамаанай, хамтын падежнүүдтэ табиха	-эй	<i>гэрэй (юунэй?) хана гэртэй (юутэй?) болобо түүхэй, эбдэрхэй</i>
2. Тэмдэгэй нэрын анхан нуурида	-эй	
3. Зүгэй падеждэ өөртэ хамаадаад байхадаа	-ээ	хаана? гэртээ
4. Үйлын падеждэ өөртэ хамаадаад байхадаа	-ээ	юугээ? дэгэлээ

МОРФОЛОГИЧЕСКА ШҮҮЛБЭРИ

Юумэнэй нэрын шүүлбэри

Жэшээ: Абынгаа бэлэг уншааб

1. Үгэ	1. Абынгаа
2. Асуудал	2.Хэнэйнгээ?
3. Хэлэлгын хуби	3. Юум.нэрэ
4. Анхан һуури	4. Аба
5. Хүниие, хүнһөө бэшэ юумые тэмдэглэлгэ.	5.Хүниие
6. Илгарал: юрын гү, али тусхайта.	6.Юрын
7. Тоо	7.Нэгэнэй тоо
8. Зохилдол. Падеж	8.Хамаанай
9. Хамаадал: нюурта, өөртэ	9. Өөртэ хамаадал
10.Мэдүүлэлэй гэшүүн	10. Нэмэлтэ

Юумэнэй нэрэ

1. Юумэ тэмдэглэдэг								
2. Хэн? Юун?								
3. Мэдүүлэл соо: нэрлүүлэгшэ, нэмэлтэ г.м.								
4. Юумэнэй нэрын илгаань: <table><tr><td>а) тусхайта</td><td>б) юрын</td></tr><tr><td>Бата</td><td>хүбүүн</td></tr><tr><td>Улаан-Үдэ</td><td>хото</td></tr><tr><td>Ярууна</td><td>аймаг</td></tr></table>	а) тусхайта	б) юрын	Бата	хүбүүн	Улаан-Үдэ	хото	Ярууна	аймаг
а) тусхайта	б) юрын							
Бата	хүбүүн							
Улаан-Үдэ	хото							
Ярууна	аймаг							
5. Хүниие тэмдэглэдэг: <i>пурагша, агроном, багша</i> Хүнһөө бэшэ юумэ тэмдэглэдэг: <i>мал, боргооһон, сэсэг</i>								
6. Нэгэнэй тоогой: <i>алтан, мүнгэн, хүн, тоһон</i>								
7. Падежэй, олоной тоогой залгалта абадаг: <i>ном-ой, ном-до, ном-ууд, багша-нар, нүхэ-д</i>								
8. Ньюрта хамаадалай залгалтатой байжа болохо: <i>дэбтэр-ни, дэбтэр-шни, дэбтэр-ынь, хургуули-мнай</i>								
9. Өөртэ хамаадалай залгалта абадаг: <i>мал-аа, номой-нгоо, булан-гаа, гэрһээ-н</i>								